

Ступар Владимир*

Боголиконост и слобода у педагогији Цркве

Резиме. Човек који је створен као икона Божија своје постојање у створеном свету остварује на два начина. Један је литургијски који човека освећује и обожује, а други је нелитургијски који човека одваја од Бога и чини неслободним. Пуноћа боголиконости јесте пуноћа слободe коју нуди заједница са Богом. Циљ педагогије Цркве је обожење човека, који као личност постоји у заједници слободe и љубави благодати Светога Духа, односно у литургијској заједници јединства Свете Тројице и целокупне творевине.

Кључне речи: слобода, заједница, љубав, човек, благодат, обожење, боголиконост, причешће, Свети Дух, Црква, педагогија, искуство, идентитет, грех.

Царе Небески Утешитељу Душе Истине
 Који си свуда присутан и све испуњаваш,
 ризницo добара и Животодавче
 Дођи усели се у нас
 и очисти нас од сваке нечистоте
И сјаси благи душе наше.

Појам слободe, као питање које суштински одређује човека, откривање је тајне човекове боголиконости. Бити обожен и остварити се као истински боголико биће могуће је у догађају слободe кроз заједницу са Богом. У том контексту, одређење слободe чини се данас важније од свих питања, и то не само у историјској равни постојања већ, још више, и у есхатолошкој. Разлог за такав став је то што се слобода дефинише као слобода за грех, а греховно стање у коме се налази човек је стање поробљености и неслободe. Такво стање је злоупотреба слободe; односно, чинити грех значи бити роб греха. Обмана греха се састоји у лажном ставу да све оно што се у име слободe чини, без обзира на последице, представља саму слободу. Међутим, како се слобода одређује и шта она значи покушаћемо да у кратким цртама означимо као искуство Цркве. Идентитет Цркве која није од овога света али је у овом свету, може савременом човеку да открива једно посебно место где се слобода остварује у пракси. Једно од најважнијих питања које се поставља у данашњем свету јесте питање човекове слободe која се на овај или онај начин делимично остварује или угрожава. То указује да ово питање представља једно од

* Православни богословски факултет Светог Василија Острошког Универзитета у Источном Сарајеву, Фоча; vlado.stupar@gmail.com

егзистенцијалних питања које нема само друштвено-историјску димензију већ пре свега духовну и тиче се коначног циља постојања човека и целокупне творевине. Због тога савремена цивилизација која се бави овим питањем на свим нивоима научне практично-философско-религијске делатности, може да добије праву меру и сведочанство које црквена педагогија нуди поробљеном свету и човеку.

Питање слободе је питање обожења. „Човек може да постане бог искључиво у Цркви и нигде другде. Он то не може ни на универзитетима, нити у социјалним службама, нити у било чему другоме дивном и добром што свет може да понуди. Ма колико све то било добро, оно не може да пружи оно што Црква може. Управо зато световне установе и системи никада не могу бити замена за Цркву, ма колико доприносиле напретку“ (Капсанис 2004, 31). Дакле, пуноћа човекове боголикости се открива у пуноћи слободе која се остварује у обожењу. Тек када се у догађају слободног сусрета Бога и човека у оквиру Црквеног богослужбеног искуства, оствари пуноћа личносног општења и смиреног предавања себе другом, може се препознати и окусити тајна слободе. Тајна побожности и тајна слободе се открива у Богочовеку Господу Исусу Христу као заједница Тела и Крви благодаћу и дејством Светога Духа. Јер нас причешће обожује у мери наше спремности да се предамо Христу који се предао за нас, што указује на тајну љубави према Богу и на етос новог начина постојања.

Чињеница да се налазимо у створеном свету који је Божији свет, указује на космолошке димензије слободе којој стреми сва твар. Створени свет је назначен да буде место сусрета, место љубави Бога и човека. „Створен као ‘економија’ (домо-строј, домаћинство) Божја, створен да постане Царство Божије, сав свет и у њему човек имао је своју литургију, имао своју функцију, функцију или службу живота, која се састојала у слободној и љубавној заједници твари са Богом Творцем у Духу Светом“ (Јевтић 1990, 88). Црква као место пуноће и реализација слободе у пракси семе је или квасац потпуног преображаја човека, а преко човека и целокупне творевине, у слободу вечног живота. Библијска и откровењска истина нам сведочи да се овај свет преко човека налази у статусу злоупотребе Богом дароване слободе. „Веома је важно истаћи да по библијском схватању смрт није онтолошка датост и неопходност. Као и сам грех она то постаје преко слободног избора разумних бића“ (Радовић 1993, 65). Чињеница смрти и греха у емпиријском искуству биолошке равни постојања, открива човеку да се диг ка пуноћи слободе остварује као подвиг црквене аскезе која свој циљ остварује у евхаристији Цркве. То значи да се слобода као коначни циљ педагогије Цркве остварује у јединству са Светом Тројицом, што указује на сотириолошки и освећујући карактер свега створеног у човеку. На тај начин човек који је микрокосмос као створено биће, открива се као макрокосмос по достојанству и дару слободе боголиког бића. Есхатолошки догађај љубавног јединства Бога, човека и творевине је доступан у литургијском искуству Цркве. „У евхаристијској присутности Господа, Његов предстојећи долазак је већ остварен, а ‘време’ је превазиђено. Слично томе, целокупно предање источне мо-

нашке духовности је засновано на премиси да хришћани сада, у овом животу, могу да доживе Бога и реалност ‘обожења’ (Мајендорф 1989, 268). То значи да се педагогија обожења и обожених личности не заснива на претпоставкама, већ на аутентичном опиту литургијског етоса. На тај начин црквени начин постојања и учешће у Литургији представља, овде и сада, пуноћу слободе и љубави коју нам дарује Света Тројица.

Антрополошке димензије слободе у педагогији Цркве откривају се као делатност Светога Духа. Оне су несхватљиве без односа са Живим Богом, који се остварује у Телу Христовом. Слобода као апсолутна категорија која дефинише човека као истински боголико биће, постаје саставни део интегритета личности која се рађа у Христу. То указује на Светотајински и црквени карактер постојања у слободи коју нам дарује Љубећи Бог, „јер Он прво заволе нас“. „Реч је о сусрету двеју слобода, које свој извор имају у Богу, тако да се разумеју као једна слобода Божија или једна и једина љубав, у којој се усавршава слобода“ (Кардамакис 1996, 61). Епиклептички карактер литургијског искуства се односи пре свега на слободу народа Божијег у оквирима личног односа са Богочовеком, који се остварује у сједињењу са Телом и Крвљу Христовом. То сједињење и јединство је могуће делатношћу Светог Духа. Лична слобода сваког члана заједнице је предок есхатолошке слободе која се опитује у плодовима Духа Светога. Тамо гдје је Дух Свети – тамо је слобода (2.Кор. 3,17). Појам слободе у онтолошком смислу је схватљив само у оквиру заједнице и љубави. Света Тројица је Заједница Љубави и Слободе, односно опит и искуство пуноће Живота који се открива у делатности Светог Духа као оприсутњење Сина, који је Љубав Очева. „Ако је Бог, дакле, истинско Постојање и Живот, односно Узрок, Извор и Полазиште бића, тада биће, то јест постојање и живот, ни у ком случају не може да се раздвоји од динамике љубави. Пошто је љубав онај начин на који Бог јесте, а из тог начина извире свака могућност и пројава живота, следи ово: да би се живот остварио, потребно је да функционише као љубав. Ако не функционише као љубав, тада постојање не представља живот, а та могућност је израз слободе личности, јер само личност, и то као достигнуће слободе, може да оствари живот као љубав“ (Јанарас 2000, 60). Личност Очева је темељ јединства Свете Тројице. Отац безвремено рађа Сина и исходи Светог Духа и ипостазира суштину, односно Личност Оца је апсолутно слободна у односу на суштину, што значи да се слобода Очева остварује у заједници са Сином и Духом Светим. Један Бог Отац, како исповедамо у Символу вере, Онај је који је јединствен и непоновљив у ипостасном и богодоличном разликовању ипостаси, исто као што су то и Син и Свети Дух. То значи да само у оквиру заједнице и љубави можемо правилно појмити слободу; односно, тек када уђемо лично и непосредно у то искуство као Црква, тек онда можемо или, боље речено, бивамо оспособљени да партиципирамо у даровима Светог Духа. „Смисао личности је у остварењу човека, у његовом поновном рођењу и учествовању у нествореној обожујућој енергији Божијој“ (Влахос 2003, 268). Због тога је задобијање Светога Духа циљ живота у Цркви, односно остварење и пуноћа боголикости као антрополошког максимума или

подобја Свете Тројице. „Од тренутка када је створен, човек тежи да се приближи своме Прволику – Богу и да се на тај начин, обожи. Ово кретање човека од ‘иконе’ ка Прволику, Оци, уопште гледано, описују библијским изразом као ‘уподобљење Богу’“ (Манзаридис 2003).

Кључ за правилно разумевање шта је подобје Свете Тројице је у учествовању и опиту црквеног начина постојања, а не у рационалном спекулисању логичких силогизама. Човек потребује слободу као искуство заједнице и љубави, а без таквог искуства се претвара у роба или робота који је оруђе или оружје у рукама зла. Могућност развоја и напредовања људске личности, односно динамизам људске природе, који је темељ сваке педагогије, без боголикости која се остварује у слободи Светог Духа, иде путем деградације и обезображења који води у ропство греху, смрти и ђаволу. Плод слободе у Духу Светом је обожење; насупротив лажној слободи у греху, која значи обесвећење и промашај на вечном плану људске егзистенције. Другим речима, предокус вечног живота је у пуноћи слободе коју дарује Свети Дух, а предокус вечне смрти је у немогућности због злоупотребе слободе да живимо у заједници са Светом Тројицом. Због тога је одговорност свих нас у Цркви за спасење света, као сведочанство новог начина постојања, подједнака без обзира на службу. Бити и постојати – значи волети и бити вољен у заједници Светог Духа, односно у Цркви која је Тело и Крв Христова учествујући у причешћу Дарова. „Дух Свети дарује опроштај грехова онима који се причешћују овим Даровима. Нека ми благодат од тих Дарова, каже свештеник, не буде ускраћена због мојих сагрешења. Јер, на два начина се о благодати говори у вези са часним Даровима: једна је када благодат освећује Дарове, а други је када благодат преко Дарова освећује нас“ (Кавасила 2002, 132-133). Дакле, у причешћу Телом и крвљу Христовом је потребна наша слобода и сарадња са благодаћу Светога Духа. Отуда је подвиг и врлински живот израз наше слободе и потврда новог живота као дара Божијег. Упорно остајање у греху доводи човека у стање ропства и неспособности да прими благодат Светога Духа, а тиме и истинску слободу.

Слобода се опитује у личном сусрету са Христом. Мера тог сусрета је покајање, што значи да се без Христа не можемо ослободити ропства и тираније греха. Због тога позив на љубав, мир и слогу међу људима значи наивно и лакомислено потцењивање демонских сила греха, које свој плод пројављују кроз конкретног човека, злоупотребљавајући човекове богомдане енергије. Преображај страсти и врлински живот, по искуству аскетског начина живота, плод је благодатног учествовања у енергијама Светог Духа које се као реке и извор воде живе излива у богослужењу Цркве. Због тога се литургијски начин живота изједначава са животом у Духу Светом. Оцрковљење и обожење потребује целог човека а то је онај човек који у Христу живи Светим Тајнама и светим врлинама јер једне без других остају бесплодне. То даје меру црквеној педагогији, како се учешће у Тајнама Тела и Крви Христове не би претворило у формализам и дрскост хладног безверја, са једне стране, или у фанатизам бесплодног зилотизма кроз осуђивање, са друге стране. Мера је смирење и молитва да нас

Господ научи како да се молимо јер ни то не знамо без Духа Светог.¹ „Сав човеков труд који почиње од самовласности и који даром Духа напредује да досегне највиша духовна искуства, нераскидиво је повезан са врлином, а врлина је неодвојива од боголиког блистања“ (Христу 1997, 257). Пуноћа слободе је пуноћа благодати Светог Духа. Због тога је учествовање у слободи коју Црква доноси Светим Духом, учествовање у обожењу деце Божије, по благодати. Педагогија Цркве је остварење Царства Божијег и преображај синова човечијих у синове Божије, односно свецело сједињење са нествореним Божијим енергијама и превазилажење сваке ограничености створеног. Овакво искуство је нада за овај свет и благовест победе Христове који је „победио свет“, Који је Алфа и Омега, Почетак и Крај, Који се открива као бескрајни океан Божије љубави према људима и свету.

Библиографија

- Влахос, Ј. (2003). *Господе, ко је човек? Православна антропологија и њајна личностии*. Београд: Образ светачки.
- Јанарас, Х. (2000). *Азбучник вере*. Нови Сад: Беседа.
- Јевтић, А. (1990). *Духовностй православља*. Београд: Трајна радна заједница „Храст“.
- Кавасила, Н. (2002). *Тумачење Свеће Лиџурџије*. Нови Сад: Беседа.
- Капсанис, Г. (2004). *Обожење циљ човековој живојии*. Београд: Задужбина светог манастира Хиландара.
- Кардамакис, М. (1996). *Православна духовностй*. Манастир Хиландар: Манастир Хиландар.
- Мајендорф, Ц. (1989). *Византијско бојословље*. Крагујевац: Каленић.
- Манзаридис, Г. (2003). „Обожење човека по Св. Григорију Палами и православном Предању“. У: *Православље и мисџика свејлосџии (Зборник о Св. Гријорију Палами)*. Београд: Образ светачки.
- Радовић, А. (1993). *Основи џправославној васџиџијања*. Врњачка Бања: Братство Светог Симеона Мироточивог.
- Служебник* (2011). Београд: Свети архијерејски Синод СПЦ.
- Христу, П. (1997). *Тајна Боја – Тајна човека*. Београд: Хиландарски фонд Богословског факултета СПЦ.

¹ Молитва седма на Јутрењу започиње следећим речима: „Боже и Оче Господа нашега Исуса Христа, Ти си нас подигао са постеља наших и сабрао нас у време молитве, дај нам благодат да отворимо уста своја, и прими наша благодарења по моћи нашој, и научи нас наредбама твојим, **јер не знамо како треба да се молимо ако нас Ти, Господе, не упутиш Духом твојим Светим...**“ (*Служебник*, 2011)

Godlikeness and freedom in Church's pedagogy

Summary. The man, created in the image of God, realizes his existence in the world in two ways. One way is through Liturgy, which sanctifies and deifies him, while the other way is non-liturgical that separates him from God and nullifies his freedom. The fullness of Godlikeness is a fullness of freedom in the communion with God. The goal of Church's pedagogy is a deification of man, so that he may exist as a person in the communion of freedom and love of the Holy Spirit's grace, i. e. in the liturgical communion of the Holy Trinity and the entire creation.

Keywords: freedom, community, love, man, grace, deification, Godlikeness, communion, Holy Spirit, Church, pedagogy, experience, identity, sin.